

Bioforsk Rapport

Bioforsk Report

Vol. 9 Nr. 154, 2014

Skjøtselsplan for kystlynghei

Austbømarka,
Alstahaug kommune, Nordland

Thomas Holm Carlsen¹, Annette Bär¹ & Marit Dyrhaug²

¹Bioforsk Nord Tjøtta

²Norsk Landbruksrådgiving





Hovedkontor/Head office
Frederik A. Dahls vei 20
N-1432 Ås
Tel.: (+47) 40 60 41 00
post@bioforsk.no

Bioforsk Nord
Tjøtta
8860 Tjøtta
Tel.: (+47) 40 60 41 00
tjotta@bioforsk.no

<i>Tittel/Title:</i> Skjøtselsplan for kystlynghei - Austbømarka, Alstahaug kommune, Nordland
<i>Forfatter(e)/Author(s):</i> Thomas Holm Carlsen, Annette Bär & Marit Dyrhaug

<i>Dato/Date:</i> 28.11.2014	<i>Tilgjengelighet/Availability:</i> Åpen	<i>Prosjekt nr./Project No.:</i> 420276	<i>Saksnr./Archive No.:</i>
<i>Rapport nr./Report No.:</i> 9 (154), 2014	<i>ISBN-nr./ISBN-no:</i> 978-82-17-01352-5	<i>Antall sider/Number of pages:</i> 25	<i>Antall vedlegg/Number of appendices:</i> 5

<i>Oppdragsgiver/Employer:</i> Fylkesmannen i Nordland v/Miljøvernavdelingen	<i>Kontaktperson/Contact person:</i> Ingvild Gabrielsen
---	--

<i>Stikkord/Keywords:</i> Skjøtselsplan, kystlynghei, samarbeite, storfébeite, sauebeite, rydding, tilskuddsfôring, lyngsviing	<i>Fagområde/Field of work:</i> Arktisk landbruk og utmark
---	---

Sammendrag:
Rapporten gir en beskrivelse av kystlynghei i Austbømarka, og anbefalt skjøtsel av kystlyngheia i området. Beskrivelsen baserer seg på kartlegging av naturtyper og vegetasjon knyttet til kystlyngheia. Skjøtselsplanen anbefaler tiltak for restaurering og skjøtsel i form av helårsbeite med Gammelnorsk sau, tiltak for å oppnå passende beitetrykk samt lyngsviing. Rapporten er utarbeidet på oppdrag fra grunneier og Fylkesmannen i Nordland.

<i>Fylke/County:</i>	Nordland
<i>Kommune/Municipality:</i>	Alstahaug
<i>Sted/Lokalitet:</i>	Austbømarka

Godkjent / Approved

Prosjektleder / Project leader

Inger Hansen, konst. avdelingsleder

Annette Bär, forsker

Forord

Utarbeiding av skjøtselsplanen er gjort på oppdrag fra beitebrukerne og Fylkesmannen i Nordland, miljøvernavdelingen. Skjøtselsplanen gir faglig funderte anbefalinger for skjøtsel av kystlynghei på Austbømarka, og skal være i samsvar med Faggrunnlag for kystlynghei (Direktoratet for naturforvaltning 2012). Generell del (A) er hentet ut fra faggrunnlag for kystlynghei, som angir en mal og retningslinjer for kystlyngheier i Norge generelt, og er ikke forfattet av undertegnede.

Verdisettingen er definert etter DN Håndbok 13 (Direktoratet for naturforvaltning 2007), og faktaark for kystlynghei utformet av John Bjarne Jordal (Jordal 2014).

Takk til beitebrukerne og Fylkesmannen i Nordland for godt samarbeid og for verdifull informasjon og tilbakemeldinger i forbindelse med utarbeiding av planen.

Tjøtta, 28. november 2014

Annette Bär
Prosjektleder
Bioforsk Nord Tjøtta

Innhold

A. Generell del - kystlynghei	3
Ulike utforminger av kystlynghei	3
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle kystlyngheier	4
B. Spesiell del: Austbømarka	7
Søkbare egenskaper	7
Områdebeskrivelse	8
Skjøtelsplan for Austbømarka	11
Kilder	15
Vedlegg	16
VEDLEGG 1 - Kart med arealavgrensning	17
VEDLEGG 2 - Kart over fellesbeite	18
VEDLEGG 3 - Kart med skjøtselstiltak	19
VEDLEGG 4 - Bilder	20
VEDLEGG 5 - Sviing som skjøtelsmetode, inkl. retningslinjer for sviing	22

A. Generell del - kystlynghei

Kystlynghei er en flere tusen år gammel naturtype som er dominert av røsslyng. Den ble skapt i de ytterste, oseaniske strøkene langs Norges kyst der klimaet er så mildt at småfe kan gå ute hele året eller det meste av året. Om sommeren beitet også storfe i lyngheia og lyng ble slått til vinterfôr. For å skape godt beitegrunnlag ble lyngheiene brent slik at det oppsto en mosaikk av gras- og urtevegetasjon (på nysvidde arealer) og lyngvegetasjon. Røsslyng er en eviggrønn dvergbusk som beites hele året, men er viktigst som fôrplante om seinhøsten og vinteren. Grasvegetasjonen er først og fremst vår- og sommerbeite, men særlig starr kan også spille en viktig rolle vinterstid. Selv om det er mange trekk i driftsmåten som er relativt ensartet, varierer både bruken og utformingen av kystlyngheia fra sør til nord og fra øst til vest.

Kystlyngheiene har spilt en viktig rolle i ressursutnyttelsen langs kysten og utgjorde tidligere ca. 2 % av landarealet i Norge. De strakk seg fra Lofoten til Kristiansand (eller muligens Grimstad). Også på noen få øyer i ytre Oslofjorden finnes det noe lynghei, bl.a. på Hvaler i Østfold. Lyngheidriften har gått sterkt tilbake i løpet av 1900-tallet. Når driften reduseres eller opphører, gror lyngheiene igjen. Også skogplanting, gjødsling, oppdyrking, nedbygging og nitrogennedfall utgjør trusler mot gjenværende arealer, og kystlynghei er nå en sterkt truet naturtype (Artsdatabanken 2011). Tradisjonell drift med helårsbeiting og lyngsviing er en forutsetning for opprettholdelse av kystlynghei.

Kystlyngheiene er egentlig ikke bare en naturtype, men en landskapstype som utgjøres av åpne arealer med en blanding av heivegetasjon, myr, havstrand, eng og knauser. Det norske kystlyngheilandskapet utgjør en del av et større lyngheilandskap som finnes langs atlantehavskysten helt ned til Portugal. Også i resten av det europeiske kystlyngheiområdet er lyngheia på sterk tilbakegang. Norge har verdens nordligst kystlyngheier og dermed et spesielt forvaltningsansvar for dem. Brann, beite og økologisk variasjon (fuktighet, pH) gir til sammen et stort mangfold av økologiske nisjer i lyngheisystemet, som igjen gir rom for en rekke arter og økotyper spesielt tilpasset bestemte deler av lyngheisyklusen. Selv om lynghei generelt regnes som et relativt sett artsfattig økosystem, er det totale biologiske mangfoldet knyttet til hele lyngheisyklusen betydelig. Som i de fleste andre semi-naturlige økosystemer øker også artsmangfoldet med kalkinnholdet i jorda (pH), spesielt de skjøtselsavhengige artene.

Ulike utforminger av kystlynghei

Kunnskapen om variasjonen i kystlyngheivegetasjonen er under utvikling. Det nyeste systemet for beskrivelse av variasjonen i norsk natur, Naturtyper i Norge (NiN), deler på grunnlag av vannmetning og kalkinnhold inn kystlynghei i seks grunntyper: kalkkysthei, intermedier kysthei og kalkfattig kysthei (dvs. tørrheier) samt kalkfuktkysthei, intermedier fuktkysthei og kalkfattig kystfukthei (dvs. fuktheier). (www.naturtyper.artsdatabanken.no)

I tillegg til røsslyng er bl.a. blåbær, tyttebær, krekling, smyle, kornstarr, tepperot og skrubbær vanlige arter i norske kystlyngheier. Fukthei skiller seg fra tørrhei ved et framtrædende innslag av fuktkrevende arter og myrarter som klokkelyng, blokkebær, rome og bjønnskjegg. Nybrent kystlynghei med lyng i pionerfasen inneholder en del urter og gras, mens gammel lynghei (30-50 år) ofte er meget artsfattig og har et velutviklet mosedekke.

I det følgende gis det en kort beskrivelse av karakteristiske trekk for kystlynghei i sør, vest og nord. For å ivareta det biologiske mangfoldet er det viktig å ivareta lyngheier som representerer variasjonen langs hele kysten i tillegg til variasjonen i fuktighet og kalkinnhold.

Det meste av kystlyngheiene i sør er relativt tørr kystlynghei, fukthei er sjeldnere. I de sørlige heiene forekommer klokkesøte langs kysten fra Lindesnes til Stavanger. I sørhellende lyngheier på litt

næringsrik grunn kan man finne en del andre urter som blodstorkenebb, fagerperikum, kystmaure og firtann. På Lista og Jæren finnes det fortsatt en meget spesiell lyngheitype: lynghei som er et suksesjonstrinn mellom marehalmdyne og skog. De domineres av røsslyng, krekling, krypvier, marehalm og sandstarr.

Kystlyngheiene i vest dvs. fra Rogaland til Møre og Romsdal, har størst utstrekning i vest-øst-retning og for hundre år siden gikk lyngheia her langt inn i fjordene. I dag dominerer imidlertid lyngheia først og fremst de ytterste øyene og de ytre fjordstrøkene. Her finnes arter med høye krav til fuktighet og lang vekstsesong. Klokkelyng, som vokser i fuktigere områder enn røsslyng, er vanlig her, og purpurlyng (NT på Rødlista 2010), som er frostømfintlig, finnes i en smal stripe ytterst på kysten til Sunnmøre. En rekke arter med vestlig utbredelse i Norge har lyngheia her som sitt viktigste habitat, for eksempel vestlandsvikke, lyngøyentrøst, fagerperikum, heiblåfjær og kystmyrklegg. Artsmangfoldet synker fra vest mot øst på grunn av at de klart vestlige artene faller ut.

I nord dvs. fra Trøndelag til Nordland, dominerer fukthei på grunn av mye nedbør og lav temperatur. Torvdybden kan være flere desimeter og overgangen mot myr er glidende. Krekling blir et stadig vanligere innslag nordover og kan bli mer dominerende enn røsslyngen. Siden den har lavere beiteverdi kan det skape problemer i områder med vinterbeiting. Slåttestarr og torvull er også vanlig. Fra Sunnmøre og nordover minker innslaget av vestlige arter, mens innslaget av nordlige arter og fjellararter øker, som for eksempel dvergbjørk, rypebær og molte. Tørrhei kan forekomme i sørhellinger og på arealer med skrint jordsmonn. Her øker andelen av urter og gras som tepperot, engkvein og rødsvingel, og melbær er et karakteristisk innslag. Den norske kysten domineres av fattige bergarter, men nordover finnes det innslag av kalkrike bergarter som gir rik hei med innslag av kalkkrevende arter som flekkmure, blåstarr, reinrose, vill-lin, fjellfrøstjerne og orkideer. Også på skjellsand kan det utvikles slik rik hei.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle kystlyngheier

Skjøtsel

Kystlyngheiene er skapt ved rydding av skog, lyngsviing, beiting og lyngslått. De har utviklet seg gjennom gjensidig påvirkning mellom lynghei og beiting, først og fremst med gammelnorsk sau, men også med geit og sommerbeiting med storfe. Helårsbeite med gammelnorsk sau sees som den viktigste driftsmåten for å ta vare på kystlynghei. Ved innsiktsfull drift kan en også skjøtte kystlynghei ved beiting med spælsau, norsk kvit sau eller andre sauser fra tidlig vår til sein høst, og tidvis vinterbeiting kombinert med tilleggsføring når forholdene tilsier det. Storfe som kviger, sinkyr (kyr i tørrperioden), ammekyr med kalv samt kastrater kan beite i kystlynghei om sommeren når det inngår strandeng eller andre arealer med gras- og halvgras i tilstrekkelig omfang i beiteområdet som helhet.

Lyngsviing er avgjørende både for opprettholdelse av ønsket artsinnhold i lyngheiene og det biologiske mangfoldet, og for sikring av godt og tilstrekkelig beitegrunnlag. Det er derfor viktig å planlegge lyngsviingen for flere år framover slik at man til enhver tid har den mosaikk av grasarealer og lyngarealer av forskjellig alder som er ønskelig. Det er best både for sauene og vegetasjonen om avsviingsområdene ikke er for store. Med store avsviingsområder minker det biologiske mangfoldet og sauene får vanskeligere for å finne godt fôr i tilstrekkelige mengder til enhver tid. For lammenes tilvekst er det spesielt viktig at det finnes lett tilgjengelige grasarealer fra våren og utover sommeren. Lyngsviingsarbeidet blir imidlertid mer arbeidskrevende når avsviingsarealene er små så det gjelder å finne en passe balanse.

I denne sammenheng er det viktig å kunne vurdere og bestemme hvor lang tid det skal gå mellom hver gang man svir av samme område, dvs. hvilken rotasjonsperiode lyngheivegetasjonen skal ha. Utviklingen av røsslyngplanten går gjennom flere faser, fra pionerfase til byggefase og videre til moden fase. Fôrproduksjonen er høyest i tidlig byggefase. Når lyngen begynner å bli gammel ("moden"), dvs. vanligvis når den har blitt 20-30 cm høy, brenner man på nytt. Hvor lang tid det tar varierer med

klima, lokale vokseforhold og beitetrykk, men man regner med 8-20 år. Siden utviklingen av røsslyngen kan variere så mye, er det viktig at man lager individuelle skjøtselsplaner som tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing.

Selve avsviingsarbeidet må også planlegges nøye med hensyn til hvor ilden skal starte og avsluttes. Myr- og vannkanter kan være naturlige avslutningslinjer, men det hender at man må lage branngater (5-6 m) for å sikre en god avslutning. Ved planleggingen av avsviingen må man også ta hensyn til fugl, kulturminner, landskapsestetikk og eventuelle erosjonsproblemer. Man må sørge for å ha brannsløkkingsutstyr tilgjengelig og man må varsle brannvesenet på forhånd. Naboer bør også varsles. Det er viktig å være mange nok for å sikre at man kan styre brannen. Brenning må bare gjennomføres under gunstige værforhold og når det er tørt eller fuktig jord, dvs. i perioden fra sein høst til tidlig vår. Hvis man ikke selv har erfaring med lyngsviing, bør man skaffe profesjonell hjelp, i hvert fall første gangen.

Restaurering

I gammel lynghei, dvs. lynghei som ikke har vært brent på lenge, kan det være et kraftig oppslag av busker og trær. Hvis lyngheia skal tas i bruk igjen bør dette ryddes før man brenner på nytt. Noe bjørk, rogn og ulike vierarter bør imidlertid settes igjen fordi det kan være viktig "tilskuddsfôr" for sauene. I gammel lynghei er det mer mose og lav i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Det kan forårsake seinere regenerering av vegetasjonen etter sviing. I tillegg kan gammel lyng ha vanskeligere for å sette rotskudd, noe som også forsinker regenereringen. Selv om regenereringen i gammel røsslyng går seint etter første sviing, kan det gå fortere ved ny sviing. Det beste resultatet oppnås imidlertid i områder som ikke er for gjengrodde.

Beiting og dyrevelferd

Ved vurdering av områder med kystlynghei med omsyn til egnethet og kvalitet som beite, må forhold som vegetasjon, mengde og kvalitet av beiteplanter, tilgang på vann, mulighet for å søke ly/skygge m.m. vurderes. Tilgjengelighet med tanke på tilsyn skal også vurderes. Det stilles krav om at det er tilstrekkelig beitegrøde til at dyrenes behov for energi, protein og mineral dekkes både med hensyn til vedlikeholdsfôr og tilvekst, og at antall dyr i ulike deler av beitesesongen tilpasses beitegrunnet.

Gammelnorsk sau (ofte kalt villsau) er en hardfør, lett sau som er tilpasset utegangerdrift i store deler av året, eller hele året der og når det er vilkår for det. Krav til beitekvalitet er gjeldende ved hold av gammelnorsk sau og utegangerdrift. Driften skal være tuftet på et opplegg som sikrer god dyrevelferd. Driftsformen helårs utegangerdrift krever godkjenning fra Mattilsynet, og det forutsetter driftsopplegg og tilsyn som tar høyde for situasjoner med behov for tilleggsfôring og ly/enkelt dyrerom.

Ved kombinasjon av område med milde vintre, tilstrekkelig areal og velkjøttet beite med kystlynghei greier gimrer og voksne sauer av gammelnorsk sau seg vanligvis tilfredsstillende gjennom vinteren. Om nødvendig må tilslipp av vær ordnes slik at lamming om våren ikke starter før beitegraset er kommet i vekst slik at sauene finner næringsrikt fôr til produksjon av melk. Kommer det tungt snøfall som blir liggende, og som gjør det vanskelig for sauene å få tak i tilstrekkelig fôr, må en straks sette inn tiltak med tilleggsfôring og om nødvendig hente dyrene i hus og/eller innhegning med ly for nødvendig oppfølging. Vinterbeite til utegangersau må ha tilstrekkelig med lynghei av god kvalitet. Unge skudd av røsslyng er viktigste vinterbeiteplanta, men tilgang på starr, gras som de finner innimellom m.m. er betydningsfullt for det samlede næringsopptaket om vinteren. Innholdet av protein i fôret er gjerne noe knapt. Gammelnorsk sau kan i noen grad tære litt på kroppsreserver gjennom vinteren, uten at dette er kritisk. Dyrene må da ha fått bygd opp kroppsreserver gjennom sommer, høst og førjulsvinter.

Tilveksten på lam og sauer av gammelnorsk sau ved helårs utegangerdrift i kystlynghei på Vestlandet og Sør-Trøndelag er undersøkt i et forskningsprosjekt. Tilveksten på lammene var høyere i flere av de

undersøkte lokalitetene i Trøndelag enn i Hordaland og Sogn og Fjordane. Det kan være flere grunner til dette, bl.a. har god tilgang på grasområder stor betydning for lammenes tilvekst, men også berggrunn og jordsmonn er faktorer som spiller inn. I noen av lokalitetene på Vestlandet ble det gjort undersøkelser der en så på tilveksten både hos lam og sauer i mer oppdelte perioder. Disse registreringene viste at det var liten tilvekst på lam fra sist i august til først i oktober, men at tilveksten på gimrer og sauer var tilfredsstillende og at disse bedret holdet utover høsten.

I Vestland fylkene Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal er situasjonen at en god del av villsaualammene fra kystlynghei ikke har nådd tilfredsstillende slaktevekt, kjøttsetting og fettinnhold ved tidspunktet for høstslakt. Disse lammene som ikke er slaktemodne må overvintres på en måte som sikrer tilstrekkelig fôrtilgang og god dyrevelferd. Små sauelam må ikke gå sammen med vær slik at de kan bli paret, da drektighet krever svært mye og setter individet tilbake i utvikling, og kan være i strid med kravet om godt dyrehold. Produksjonsmessig er det heller ikke noen god løsning at utegangersau lammer årsgamle, da en lett kan komme inn i en vond sirkel med seinere lamming og dermed små lam om høsten.

Vanlig norsk kvit sau og andre norske langhalet raser med regional utvikling og tilpassing (steigar, cheviot, ryggja), spælsau og eventuelt andre saueraser kan også beite i kystlynghei lenge utover høsten der det er vilkår for det, og i deler av vinteren når det blir kombinert med innefôring som sikrer dyra tilstrekkelig med energi og protein. Driftsmåten som kombinerer utegangerdrift og innefôring er lite brukt i dag sammenlignet med tidligere, men er fortsatt i bruk m.a. i området ved Lindesnes i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og enkelte steder videre nordover langs kysten.

Beiting med de langhala sauerasene eller spælsau i kystlynghei gjennom sommeren vil ofte gi mindre tilvekst på lamma enn annet utmarks- eller fjellbeite. Mengdeinnslaget av gras og urter er viktig, det gjelder å få en god start på tilveksten hos lamma fra våren av, og at tilveksten ikke stagnerer og blir for lav når en kommer utover sommeren og seinsommeren. Ved større innslag av strandeng i tilknytting til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tyngre saueraser og stedvis til storfe (sinkyr, kviger, kastrater, ammekyr). Naturtypen strandeng er det generelt mer av på deler av Trøndelagskysten og særlig i Nordland (Helgelandskysten) enn hva som er tilfelle på Vestlandet.

For mer utfyllende informasjon om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på Miljødirektoratets hjemmesider:

<http://www.miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

Annen aktuell litteratur

Haaland, S. 2002. Fem tusen år med flammer; det europeiske lyngheilandskapet. Vigmostad & Bjørke.
Kaland, P.E. & Vandvik, V. 1998. Kystlynghei. S. 50-60 i: Framstad, E. & Lid, I.B. (red.) Jordbrukets kulturlandskap, Universitetsforlaget, Oslo.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.

Nilsen, L.S. (red.) 2009. Naturen. Populærvitenskapelig tidsskrift. 2009-2: 66-128. Spesialnummer om kystlynghei i Norge.

B. Spesiell del: Austbømarka

Søkbare egenskaper

Navn på lokaliteten Austbømarka		Kommune Alstahaug		Områdenr. 182040121			
ID i Naturbase BN00092277		*Registrert i felt av: Marit Dyrhaug		Dato: 01.08.2013			
Eventuelle tidligere registreringer og andre kilder (skriftlige og muntlige) Bär, A. & Hatten, L. 2009. Skjøtselsplan for Blomsøya og omegn. Bioforsk Rapport nr 31/2009 Ofte, A. et al. 2013. Rapport fra registreringer i kulturlandskap i Nordland 1992-95. Red. av Fylkesmannen i Nordland. 141s. Hanssen, E & Molia, A. 2004. Kartlegging av storsopper i Norge - Mykologiske undersøkelser i Alstahaug, Dønna, Herøy og Vega kommuner, Nordland fylke. Rapport 2-2004. Universitetet i Oslo, Naturhistorisk Museum Naturbase, KF00000493				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:			
Hovednaturtype: D07, Kystlynghei - 70 % Tilleggsnaturtyper: D04, Naturbeitemark - 20 % G09, Rikt strandberg - 5 %		Utforminger: D0711, Kalkkysthei - 55 % D0709, Intermediær kysthei - 10 % D0710, Intermediær kystfukthei - 5 % D0415, Svak lågurtbeiteeng - 15 % D0421, Beitevåteng - 5 % G0902, vestlig og nordlig - 5 %					
Verdi (A, B, C): A		Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Bilder					
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11) Fylkesvei mellom Hestøysund og Austbø går gjennom lokaliteten							
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):		Vegetasjonstyper:	
< 20 m	x	God		Slått		Torvtekt	Gras og urterik hei (H2b)
20 - 50 m		Svak	x	Beite	x	Brenning	Fuktig lynghei (H3) Frisk fattigeng (G4)
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/ hagestell	Fuktig middels næringsrik eng (G12)
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling			Strandberg (X1b)
		Dårlig		Lauving			

Områdebeskrivelse

Innledning

Blomsøya og omegn (inkl. Hestøy og Skålvær) fikk status som utvalgt kulturlandskap i 2010. Blomsøya og omkringliggende øyer ble vegetasjonskartlagt i 2008 i forbindelse med utarbeiding av skjøtselsplan og forvaltningsplan for området. Kartlegging av verdifulle naturtyper for området er gjort på bakgrunn av vegetasjonskartlegginga og artsregistreringene i 2008 samt befaringer i 2013. Supplerende opplysninger om tilstand og bruk er innhentet av Marit Dyrhaug.

Beliggenhet og naturgrunnlag

Austbømarka er et stort felles beiteområde nord for Blomsøya, på søndre del av øya Altra, i den indre del av skjærgården på Helgeland. Kystlyngheilokaliteten «Austbømarka» er en del av dette beiteområdet og ligger i den nordlige delen. Området ligger i klart oseanisk vegetasjonsseksjon (O2) i sørboreal sone. Landskapet består av lave, grunnlendte høydedrag i nord-sørgående retning med mindre myrdrag og delvis skogdekte sletter innimellom, og flere bukter og vikar. Berggrunnen er kalkspatmarmor med innslag av kalkglimmerskifter. Løsmassene består av kalksand med vekslende moldinnhold og torvlag. Lokaliteten avgrenses av sjøen på vest- og østsiden, mot gjerde tvers over øya i nord, og mot dyrkamark ved Skiftsåsen i sør. Mot midtre deler av øya avgrenses lokaliteten mot skog. Gnr/Bnr: 21/1,2,3,6,8,16,21,39. UTM: 33 0378117Ø 7312478N.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper

Hovednaturtypen er kystlynghei (D07) som dekker rundt 70 % av det totale arealet på 325 daa. Resterende areal dekkes av spredte innslag av naturbeitemark (D04), rikt strandberg (G09) og lauvskog. Mindre områder med rikmyr opptrer som småmosaikk. Kystlyngheia er svært artsrik med kalkkysthei (D0711) som viktigste utforming, men også med mindre innslag av intermediaær kysthei (D0709) og intermediaær kystfukthei (D0710). Vegetasjonstypene i kystlyngheia er tørr, gras- og urterik hei (H2b) og fukthei (H3). Naturbeitemark (D04) finnes først og fremst nord i lokaliteten, i hovedsak som svak lågurtbeiteeng (D0415) med vegetasjonstypen frisk fattigeng (G4), men også med innslag av beitevåteng (D0421) med vegetasjonstypen fuktig, middels næringsrik eng (G12). Resterende areal dekkes av rikt strandberg (G09) av vestlig og nordlig utforming (G0902) med vegetasjonstype strandberg, rik utforming (X1b).

Artsmangfold

Lokaliteten er generelt sett svært artsrik med en nokså jevn og homogen fordeling uten dominerende arter. Einer opptrer som mengdearter i enkelte parti, både på Langdragsodden i vest og langs østsida av Storsletthaugen. Andelen av røsslyng er generelt lav, men vokser spredt i lyngheipartiene. Av kalkindikatorer som finnes i lyngheia ble det funnet store mengder orkideer som brudespore, stortveblad, vårmarihånd og nattfiol. Det ble også funnet rødliste arter som ormetunge (VU) og fjellnøkleblom (NT) på Langdragsodden i vest. En annen spesiell art som ble funnet her er skredarve, som er eneste funn i Alstahaug. Her finnes også en stor forekomst av reinrose i parti som er svært skrinne med mye synlig marmorberg. Andre arter som ble registrert er blåstarr, hårstarr, kornstarr, fuglestarr, loppestarr, knopparve, kattedot, villin, fjellfrøstjerne, fjellsmelle, smalkjempe, gullris, storblåfjær, hengeaks, dunhavre, gulaks, blokkebær, fjellmarikåpe m.m. I en liten dam nordom Langdragsodden vokser småvassoleie. I noen av rikmyrpartiene ble det funnet nebbstarr (NT, nært trua). På strandberget vokser arter som tiriltunge, blåknapp, rødsvingel, smalkjempe, strandkjempe, rødsildre og gulsildre. Skogarealene domineres av bjørk som vokser tett, med trivielle arter i feltsjiktet.

Naturbeitemarkpartiene i lokaliteten er oppsiktsvekkende rike på beitemarksopper. Under en kartlegging i 2004 (Hanssen & Molia 2004) ble det gjort hele 18 rødlistefunn fordelt på 12 arter. Det ble funnet 25 arter *Entoloma* og 10 arter *Hygrocybe*. Blant rødlistede og sjeldne arter kan nevnes *Entoloma*

griseocyaneum - Lillagrå rødspore (VU), *Entoloma pseudocoelestinum* (VU), *Entoloma carneogriseum* (DD), *Entoloma rhombisporum* - rombesporet rødspore (VU), *Entoloma prunuloides* - melrødspore (VU), *Entoloma turci* - tyrkerrødspore (NT), *Entoloma mougeoti* - fiolett rødspore (NT) ble registrert i området Langdragsodden og nordover. Her fant man også *Entoloma scabrosum* (DD), *Hygrocybe calciphila* (VU) og *Entoloma broesarpensis* (DD) som da var første funn utenfor typelokaliteten i Sverige. Sør i lokaliteten, i området mellom Faksholmen og Skiftsåsen, ble det i tillegg registrert *Entoloma corvinum* - ravnerødspore (NT), *Geoglossum cookeanum* - dynejordtunge (NT), *Hygrocybe colemanniana* - brun engvokssopp (VU), samt *Entoloma prunuloides* - melrødspore (VU), *Entoloma turci* - tyrkerrødspore (NT).

Bruk, tilstand og påvirkning

Området beites per i dag (2014) av storfe av rasen Charolais og noen få sauer av rasen Norsk kvit sau (NKS). Antall dyr varierer noe med tidspunkt på året. Sauen utgjør en liten del av beitetrykket i Austbømarka. 12 sau pluss lam beiter her fra etter lamming til medio oktober. Storfeet slippes ut på beitet rundt 1. juni evt. i slutten av mai. Da er det rundt 40 kviger og ammekyr samt rundt 20 kalver på beite. Kalvene tas bort fra Austbømarka rundt 15. august og ytterligere 20 voksne dyr tas bort ca. 15. september. De siste 20 kviger/kyr blir tatt fra beitet rundt 1. oktober (situasjonen i 2014). Tilleggsfôring starter når kalvene blir tatt ut av beitet rundt 15. august og økes gradvis mot 1. oktober, da de siste dyrene blir tatt ut fra Austbømarka. Nedbeitingsgraden er forholdsvis sterk, og det er også en del tråkkskader, særlig ved fôringsplassene, i strandengene (hovedsakelig utenfor lokaliteten) og våtlandte områder.

Austbømarka var tidligere et felles utmarksbeite for gårdene på Austbø, og det sto flere sommerfjøs i nordenden av beiteområdet. Det har vært kontinuerlig beiting her, med unntak av en periode på bortimot ti år på 1980-90-tallet. I denne perioden skjøt gjengroingen fart med betydelig oppslag av lauvtrær og krattskog. Gjengroingen i nordenden av beiteområdet blir nå holdt nede av beitedyra, mens bjørka fremdeles brer seg på halvøya Faksholmen. På Faksholmen finnes områder hvor gjengroingen har kommet i sein gjenvekstsuksesjonsfase og er derfor ikke inkludert i lokaliteten. I lyngheia sør for Langdragsodden har det i senere tid vært gjennomført rydding av lauvoppslag. Det har ikke vært foretatt lyngbrenning i nyere tid, men til tross for dette opptrer røsslyngen i ulike aldersstadier i lokaliteten, både ung, moden og degenerert fase. Området gjødsles ikke i dag, men mindre områder av naturbeitemarka nord i lokaliteten har vært gjødslet tidligere. Fylkesveien mellom Austbø og Hestøy går igjennom lokaliteten. Stedvis, spesielt langs veien, vokser det mye veitistel som utgjør en trussel for artsmangfoldet, da veitistel er stor og kraftigvokst og ikke blir beitet på.

Fremmede arter

Noen få mindre grantrær i naturbeitemarka nord for Storsletthaugen.

Skjøtsel og hensyn

Det anbefales å fortsette med sambeiting med storfe og sau for å få en optimal skjøtsel av lokaliteten med tanke på bevaring av biologisk mangfold. Beitetrykket er uheldig høyt, særlig i grasdominerte områder. Dette gjelder spesielt mot slutten av beitesesongen fra medio august til oktober. Slitasjen er spesielt stor ved fôringsplassene, og når ettersommeren er preget av nedbør og fukt i bakken kan det forekomme omfattende tråkkskader. Beitetrykket på sensommer og høst bør helst reduseres slik at behovet for tilskuddsfôring bare blir nødvendig ved spesielle forhold som f.eks. tørke.

Det er per i dag ikke behov for å svi røsslyng i Austbømarka, men behovet kan melde seg på sikt. Hvis sviing blir satt i gang som skjøtselstiltak, er det viktig å svi av flater i størrelsen 10-15 daa, slik at røsslyngen kommer opp i forskjellige år og skaper forskjellige aldersstadier. Sviflatene skal rulleres over en 15-20 års periode. Dette vil gi bedre tilgang på godt vårbeite med friske skudd av urter og gras. Se vedlegg 5 for informasjon om lyngsviing som skjøtselstiltak.

Del av helhetlig landskap

Austbømarka er en del av Utvalgt kulturlandskap, Blomsøy-Hestøy og Skålvær og er også en del av område KF00000493, helhetlig kulturlandskap i Naturbasen (Miljødirektoratet 2013).

Verdibegrunnelse

Austbømarka er en stor, variert og svært artsrik kalkkystlyngheilokalitet. To rødlistede karplanter ble funnet i kystlyngheia: ormetunge (VU, sårbar) og fjellnøkleblom (NT, nært trua). Funn av skredarve er også spesielt. Som for tilsvarende lokalitet litt lengre sør, Bumarka-Sørgården, finnes de fleste kalkindikerende kystlyngheiarter også i Austbømarka. Orkidéer som vårmarihånd, brudespore, stortveblad og nattfiol finnes i store mengder. Det ble også funnet engmarihånd i fuktigere partier. Området er svært rik på beitemarksopper, hele 18 rødlistefunn fordelt på 12 arter har blitt gjort under en beitemarksoppkartlegging i 2004. Med nåværende avgrensing er gjengroingsgraden svak og noen områder som tidligere var under gjengroing er nå ryddet. Ved ytterligere rydding i tilgrensende områder kan lokaliteten utvides. Lokaliteten beites av storfe og sau og nytt lauvoppslag holdes nede. Nedbeitingsgraden er uheldig sterk med tråkkaskader og slitasje som følge. Men med sin artsrikdom og forekomst av sjeldne arter får lokaliteten likevel verdi A, svært viktig.

Skjøtselsplan for Austbømarka

DATO skjøtselsplan: 30. oktober 2014

UTFORMET AV: Thomas H. Carlsen & Annette Bär

FIRMA: Bioforsk Nord, Tjøtta

UTM: UTM33 03781170 7312478N

Gnr./bnr.: 21/2,6,8,16,18, 21

AREAL (nåværende): 1048 daa fellesbeite, hvorav 325 daa kystlyngheiareal

AREAL etter evt.restaurering:

Del av verneområde? Nei

Mål

Hovedmål for lokaliteten:

- Holde landskapet åpent uten gjengroing og innslag av fremmedarter
- Bedre hevd av kystlyngheia

Konkrete delmål:

- Opprettholde beiting med både storfe og sau i lyngheia
- Opprettholde forekomsten av røsslyng i kystlyngheia
- Redusere omfanget av tråkkaskader i lokaliteten

Spesifikke mål for delområde:

- Redusere forekomsten av einer der denne arten dominerer

Tilstandsmål arter:

- Røsslyng skal forekomme i lyngheiarealene i Austbømarka. Gjennom lyngsviing vil det skapes ulike aldersklasser av røsslyng.
- Artsmangfoldet av karplanter skal ikke reduseres
- Oppslag av bjørkekratt skal holdes på dagens nivå, men gjerne reduseres utover dette

Innledning:

Austbømarka (hele beiteområdet, for avgrensning se vedlegg 2) var tidligere et felles utmarksbeite for gårdene på Austbø. Beiteområdet er fremdeles et fellesbeite, men området er nå oppdelt mellom flere grunneiere. Beitebrukere må skaffe seg beiteavtaler med de ulike grunneiere for å kunne beite i Austbømarka og beitetrykk/antall beitedyr er bestemt ut fra størrelse på de ulike eiendommene. For kystlyngheilokaliteten «Austbømarka» (for avgrensning se vedlegg 3) er det viktig at denne blir skjøttet med sambeite for å ivareta de biologiske verdiene. Forholdet mellom beitebrukerne er viktig å ivareta på en grei måte slik beiteregimet med sambeite blir videreført i framtida.

Store deler av fellesbeitearealet som ikke er en del av den verdifulle kystlyngheia er i stor grad gjengrodd med bjørkekratt og ung bjørkeskog. Det bør vurderes å tiltak for å fjerne kratt, ta ned deler av denne skogen og åpne opp landskapet for å bedre den generelle beitekvaliteten i Austbømarka. Dette vil føre til et jevnere beitetrykk, mindre slitasje og større areal med godt beite.

Aktuelle tiltak

	Prioritering (år)	Ant daa og kostnad
<p>Generelle tiltak: Fortsette med samarbeid med storfe og gammelnorsk sau.</p> <p>12 sau pluss lam beiter her fra etter lamming til medio oktober. Storfeet, (av rase Charolais) slippes ut på beitet rundt 1. juni evt. i slutten av mai. Da er det rundt 40 kviger og ammekyr samt rundt 20 kalver. Kalvene tas bort fra Austbømarka rundt 15. august og ytterligere 20 voksne dyr tas bort ca. 15. september. De siste 20 kviger/kyr blir tatt fra beitet rundt 1. oktober (dette var situasjonen i 2014). Generelt anbefales det at storfe tas hjem noe tidligere, spesielt i fuktige år og der ettersommeren fører til begrensede beiteressurser.</p> <p>Tilleggsfôring starter når kalvene blir tatt ut av beitet rundt 15. august og økes gradvis mot 1. oktober, da de siste dyrene blir tatt ut fra Austbømarka. Nedbeitingsgraden er forholdsvis sterk, og det er også en del tråkkskader, særlig ved fôringsplassene, i strandengene (hovedsakelig utenfor lokaliteten) og våtlendte områder. I år med dårlig beitegrunnlag på seinsommeren i kombinasjon med høy fuktighet i bakken bør området få hvile i størst mulig grad i stedet for å bli benyttet som tilleggsfôringsplass. Dette for å unngå slitasje og la vegetasjonen få lagre opp næring til overvintringen.</p> <p>Se ellers Skjøtselsplanens Generelle del A side 4.</p>	<p>Årlig fra 2014/15</p>	<p>1048 daa hvorav 325 daa utgjør kystlyngheilokaliteten</p>
<p>Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle:</p> <p>Bekjemping av bjørkekratt Det har vært kontinuerlig beiting i Austbømarka i mange generasjoner, med unntak av en periode på bortimot ti år på 1980-90-tallet. I denne perioden skjøt gjengroingen fart med betydelig oppslag med bjørk og krattskog. Det må påpekes at krattproblemet stort sett er utenfor kystlyngheilokaliteten, men at dette utgjør en trussel for kystlyngheia også hvis det ikke settes inn tiltak for å begrense, helst redusere krattskogen. Denne krattskogen er et hinder for optimal utnyttelse av beitekapasiteten i beiteområdet og det anbefales at så mye som mulig fjernes på en effektiv måte. Vær obs på gjenvækstpotensialet på bjørk og selje ved tradisjonelt uttak med bruk av motorsag og ryddesag. Områdene som ryddes bør gås over med ryddesag året etter for å ta gjenvækst mens den enda er begrenset. Det må ikke ryddes større områder enn hva beitedyrene klarer å håndtere med tanke på oppslag i årene etter ryddinga.</p>	<p>Omgående</p>	<p>i samarbeid med bruker utarbeider NLR som rådgiver årlige tiltaksplaner for rydding i avgrensede områder</p>

En alternativ strategi er å benytte store, effektive beitepusserer som knuser krattet og fører til begrenset gjenvekst. Det finnes utstyr på markedet som kan håndtere store arealer med krattskog på en effektiv måte. Austbømarka var tidligere så godt som et helt åpent landskap. Det ideelle er å tilbakeføre landskapet slik det var før gjengroinga med bjørk fikk fotfeste og dette kan best utføres ved hjelp av effektivt beitepusserutstyr. Et slikt massivt tiltak vil medføre en betydelig gjødsling av området og det er noe usikkert hvordan gjenveksten og revegeteringa vil forløpe. Det må også utvises forsiktighet i rikmyrspartiene i området, spesielt med tanke på kjørespor og en evt. dreneringseffekt.

Bekjemping av veitistel

Veitistel er en problemart som ofte inntreir i naturbeitemarksområder, på skrotemark eller i hogstfelt, spesielt i tilknytning til kvisthauger. Veitistel finnes i Austbømarka spesielt langs veien, men har spredt seg i beitearealer der tråkkpåvirkningen er stor. Veitistel beites ikke av hverken storfe eller sau og må bekjempes manuelt (eller kjemisk). Manuell bekjemping anbefales. Arten er to-årig. Det første året dannes kun en rosett med uspiselige blad, mens den kraftige blomsterstanden blir utviklet året etter.

Den mest effektive måten å bekjempe veitistel på er å kutte av blomsterstanden før frøsetting. Bekjempinga kan utføres ved hjelp av ryddesag i ulendt terreng eller ved hjelp av beitepusser tilkoblet traktor i områder hvor dette er mulig.

Da det finnes store mengder frø av veitistel i jorda i Austbømarka, vil bekjempelsen av denne problemarten ta flere år. Men allerede etter et par år med bekjemping vil man se at arten går tilbake. Det er viktig at det gjennomføres årlig bekjemping av veitistel helt til man oppnår ønsket reduksjon av arten.

Fra 2015 og fremover ved behov og kapasitet

Utstyringsbehov: Ryddesag (bjørk og veitistel), beitepusser

Oppfølging

Skjøtselsplanen skal evalueres innen: 5 år

Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: tilstanden av røsslyng

Tilskudd

søkt år: 2014 søkt til: Utarbeiding av skjøtselsplan

tildelt år: 2014 tildelt fra: Handlingsplanmidler for utvalgte naturtyper, Fylkesmannen i Nordland

Skjøtselsavtale parter: Ikke inngått skjøtselsavtale

Ansvar

Beitebrukere Espen Johansen og Steinar Hoff har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen. Fylkesmannen i Nordland v/miljøvernavdelingen har ansvar for oppfølging og veiledning i tråd med handlingsplan for kystlynghei.

Kilder

Direktoratet for naturforvaltning 2007. Kartlegging av naturtyper - Verdisetting av biologisk mangfold. DN-håndbok 13 2.utgave 2006 (oppdatert 2007).

Direktoratet for naturforvaltning 2012. Faggrunnlag for kystlynghei. DN-rapport.

Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. NINA temahefte 12:1-179

Jordal, J.B. 2014. Faktaark for kystlynghei. Upublisert.

Kvalvik, M.S., Carlsen, T.H., Johansen, L., Thorvaldsen, P., Dyrhaug, M. & Bär, A. 2013. Verdifulle kystlyngheilokaliteter på Ytre Helgeland. Resultater fra kartlegging av kystlynghei fra Bindal i sør til Rødøy i nord. Bioforsk Rapport 8 (156). 287 s.

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M. 1999. Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget.

Vedlegg

Nr	Emne
1	Kart med arealavgrensning
2	Kart med fellesbeite
3	Kart med skjøtselstiltak
4	Bilder
5	Sviing som skjøtelsesmetode, inkl. retningslinjer for sviing

VEDLEGG 1 - Kart med arealavgrensning



Vedlegg 1: Arealavgrensning av kystlyngheilokaliteten i Austbømarka, Blomsøya. Området er verdisatt til svært viktig, verdi A.

VEDLEGG 2 - Kart over fellesbeite



Vedlegg 2: Kartet viser avgrensning av fellesbeiteområdet i Austbømarka. Kystlyngheilokaliteten utgjør bare en liten del av beitearealet.

VEDLEGG 3 - Kart med skjøtselstiltak



Vedlegg 3: Kartet viser at fellesbeite bør videreføres i det avgrensete området. Fjerning av veitistel er aktuell der det opptrer langs veien. I tillegg anbefales det krattrydding i hele beitearealet etter samråd med NLR.

VEDLEGG 4 - Bilder



Bilde 1: Artssammensetning i kystlynghei. Det finnes noe røsslyn, sammen med blokkebær, einer, blåtopp, tepperot m.m. (Foto: M. Dyrhaug).



Bilde 2: Storfé på beite i Austbømarka (Foto: L. Hatten).



Bilde 3: Sterk nedbeiting i Austbømarka (Foto: M. Dyrhaug).



Bilde 4: Skredarve (Foto: L. Hatten).

VEDLEGG 5 - Sviing som skjøtselsmetode, inkl. retningslinjer for sviing

Lyngsviing som skjøtselsmetode - en kort introduksjon

Målet med lyngsviing er å forbedre beitet i lyngheier og sikre det biologiske mangfoldet. Røsslyngplanten taper beiteverdi når den blir gammel og forvedet og den bør derfor fornyes regelmessig gjennom sviing, normalt når den har nådd en alder på 15-25 år. I løpet av levetiden gjennomgår røsslyngen 4 faser, fra pionerfasen (0-6 år), byggefasen (6-15 år), moden fase (15-25 år) til degenererende fase (25 -50 år). I moden fase blir vedproduksjonen større enn bladproduksjonen. Det er nå sviing må til for å brenne bort den gamle forvedede røsslyngen og samtidig stimulere både nyspiring fra røttene og frøspiring fra frø lagret i jordsmonnet (Kvamme et al. 2009).

På Helgelandskysten og i Nord-Norge generelt vil røsslyngen vokse langsommere grunnet lave sommertemperaturer (Direktoratet for naturforvaltning 2012). Sammenlignet med Vestlandet er det derfor ikke behov for å brenne like ofte. Beitetrykk vil også påvirke og gi variasjoner i røsslyngens livssyklus. For svakt beitetrykk i en røsslynghei vil kunne gjøre at lyngen vokser hurtig, og gammel røsslyng vil tape beiteverdi. For sterkt beitetrykk vil kunne gjøre at røsslyngen blir utkonkurrert av gras, halvgras og urter.

Røsslyng er en brukbar beiteplante og det er de friske årsskudda, både langskudd og kortskudd, som hovedsakelig blir beitet. God beitetilgang i sommerhalvåret er viktig for at dyra skal ha god kondisjon når vinteren kommer. Det er først og fremst på vinteren at dyrene beiter på røsslyngen. Sviing av gammel røsslyng vil ved siden av å gi et bedre vinterbeite, bedre sommerbeitet ved at urter og gras vil utgjøre en større del av plantebestanden de første årene etter sviing. Både sviing og rydding er gode tiltak for bedring av beitekvaliteten sommerstid, i stedet for grøfting og planering i verdifulle lyngheiområder.

Det er viktig at lyngheiene beites etter sviing slik at trær og andre uønskede planter ikke etablerer seg i sviflatene. Det viktigste beitedyret i lyngheiene er utegangersauen som spiser av røsslyngen om vinteren. Helårs utegangersau foretrekker gras og urter om sommeren, mens om vinteren er det viktig med tilstrekkelige arealer med røsslynghei. En vedlikeholdt lyngheimosaikk gir den høyest mulige biodiversiteten hos kystlyngheiene og det beste beitet for helårs utegangersau. Brannflatene må ha begrenset størrelse for at en skal oppnå denne mosaikken. Dette er også viktig fordi store brannflater vil ta livet av mus, insekter og andre dyreslag som ikke klarer å flykte ut av brannfeltet eller ned under bakken. Med en småskala mosaikk vil også innvandringen av planter og dyr gå hurtigere til de nysvidde, mer næringsrike, feltene. Det er likevel viktig å ta hensyn til sviing i områder med svært mye gammel røsslyng (store gamle røsslyngstammer mer eller mindre uten blad). I disse kan størrelsen på sviflatene økes noe for å forhindre at beitetrykket blir for stort på små sviflater i etterkant av sviing, da det vil spire mye ung og fristende røsslyng. Det er avgjørende å nøye følge med beitetrykket etter sviing, for å unngå at sauen beiter for mye slik at de unge røsslyngskuddene ikke rekker å etablere seg.

På Helgeland blir ikke røsslyngplantene like store sammenlignet med Vestlandet, og andelen brennbar ved i de gamle plantene er ikke like høy. Det kan derfor oppleves som om det er vanskelig å få fyr på lyngheiene her i nord. I gras- og urterike heiområdene er det også en mindre andel røsslyng, og et sammenhengende brennbart vegetasjonsdekke er derfor mer sjeldent. Det er avgjørende at lyngbuskene over jorda er tørre nok for å få fyr, og at jordoverflaten er tørr nok for at mosedekket skal brenne. Det er derfor bra hvis man utfører sviing etter noen dager med vind. I gamle dager sa man at det skulle ha blåst nordavind i minst tre dager før lyngsviing (Norderhaug et al. 1999). Sviingen foretas best i vintermånedene februar og mars, men er det mye snø kan det utsettes til begynnelsen av april. Vær oppmerksom på hekkende fugl og gjeldende regler for åpen brenning (se Retningslinjer for sviing lenger ned). Det er også mulig å svi sein høst. For å ha kontroll over brannen er det viktig at det er tele i jordbunnen, eller at den er våt, slik at ikke jorda får for høy temperatur og ilden sprer seg ukontrollert. Frossen eller våt jordbunn vil også hindre at humusen med frøbanken vil brenne opp.

På selve dagen før sviing er det fint hvis vinden er jevn og stabil og av passe styrke. Svak vind vil gjøre at lyngen brenner dårlig, og svak vind skifter lett retning. Vinden bør heller ikke være for sterk. Da flytter brannfronten seg så hurtig at brannen blir ufullstendig, en kan også lett miste kontroll på brannen. Tradisjonelt sa man at passe vind var laber bris. For å få slukket brannen må man før sviing planlegge å svi mot en naturlig avslutning i terrenget, for eksempel toppen av en haug, bart berg, myrområde eller sjø. Hvis ikke dette er mulig, bør man svi av små branngater i kantene og i enden før en svir av det store feltet.

Terrenget bestemmer hvor mange personer som trengs ved sviingen. En åpen mark uten naturlige grenser for brannen krever flere personer for å kontrollere flammene sammenlignet med avsviing av nes ut mot sjøen der det kan holde med en eller to personer.

Retningslinjer for sviing

(redigert etter SNO-retningslinjer, gjeldende fra 2011)

Det formelle

- Det er kommunen som er myndighet vedr. åpen brenning. Åpen brenning er bare tillatt dersom kommunen har åpnet opp for dette gjennom «forskrift om åpen brenning og brenning av avfall i småovner». Sjekk om kommunen har åpnet opp for dette. I motsatt fall må det søkes dispensasjon for forbudet.
- Stedlig politi skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning.
- Brannvesenet skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning.
- Naboer og grunneiere skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning.
- Kontakte Statens Naturoppsyn (SNO) v/Runar Omnøy for å avklare forekomst av og behov for hensyn til fugl i området.
- Kontakt evt. også Norsk Ornitologisk Forening (NOF).

Planlegging

- Antatt svisyklus ligger generelt i Norge på omtrent 15 år, i Nord- Norge noe lenger. Men hvor ofte en bør svi samme delflate avhenger av røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Sjekk røsslyngtilstanden: gammel og grov røsslyng bør brennes, men regenereringa etter brann kan ta noen år og det er viktig å følge med på dette slik at ikke all røsslyng i området brennes før ny kommer tilbake. Vær oppmerksom på at planteproduksjonen er lav det første året etter sviing. Det er også viktig å huske på at der målsetningen er å bevare kystlynghei bør en i utgangspunktet ikke svi samme flate oftere en hvert tiende år. For hyppig lyngsviing fører til utvasking av plantenæringsstoffene.
- Planlegg godt hvor det skal brennes (se vedlegg 2 med anbefalte sviområder) - en mosaikkstruktur mellom brente og ubrente flater er å foretrekke. Sviing i lynghai bør skje i mosaikk med flater på maks 10-15 dekar for å få best mulig variasjon. I områder med svært mye gammel røsslyng (store gamle røsslyngstammer mer eller mindre uten blad) kan sviflatene økes noe for å forhindre at beitetrykket blir for stort på små sviflater i etterkant av sviing, da det vil spire mye ung røsslyng. Det er avgjørende å nøye følge med beitetrykket etter sviing, for å unngå at sauene beiter for mye slik at de unge røsslyngskuddene ikke rekker å etablere seg.
- Svi ikke to nabosviflater etter hverandre. Det anbefales å vente 3-5 år før en svir nabosviflaten. Vindstyrken og -retning vil imidlertid avgjøre hvor det er best å svi (vanligvis brenner man med vinden). Det viktigste er å få svidd! Dette betyr at man kan være noe

fleksibel med den endelige avgjørelsen av hvilken sviflate som skal svis av, avhengig av tilgjengelighet av eventuelle naturlige avslutninger for flammene.

- Ha en plan for hvordan brannen skal slukkes. Finnes det naturlige avslutningslinjer (som stier, myrkanter, bart berg eller tjern) eller må det brennes brangater? Ei brangate bør ha en bredde på 5-6 meter. Brangater skapes ved å svi av flater samme år som sviinga eller året før. Svi brangatene i svak vind og om mulig mot vindretningen, slik at vegetasjonen brenner langsomt med relativt høy varme.
- Utstyr som trengs til sviing: gassbrenner/blåslampe for å få fyr, og brannslukkere. Brannslukkerne består av en metallplate montert på et langt skaft. Det anbefales å bruke de langskaftede skogbrannvisperne som brannvesenet bruker. Kontakt brannvesenet for lån eller kjøp av disse. Et godt alternativ er aluminiumspader på lange skaft. Flammene slukkes med brannvifte/aluminiumspade gjennom å «slå» på flammene slik at de kveles.
- Brenn alltid mens jorda er fuktig eller det er tele i jorda (seint høst til tidlig vår fram til senest 15. april). Senere må man søke spesielt om tillatelse (Fylkesmannen).
- Det bør vises særlig aktsomhet ved sviing på tynt jordsmonn av hensyn til fare for erosjon og skader på fjell.
- Busker av vanlige treslag på over en meter skal kappes og fjernes før eller etter sviing i områder som er viktig for beiting, biologisk mangfold eller friluftsliv.
- Ta hensyn til fugl. Brenning skal skje før hekketiden. Vær obs på at noen arter, for eksempel havørn, legger egg allerede i mars.
- Ta hensyn til fornminner og kulturminner. For å bevare kulturminner skal det ikke brennes helt inntil disse. Dette skjer for eksempel ved at det finryddes en sone på bakken på 1-3 meter rundt kulturminner før brenning.

Under brenning

- Bruk arbeidsklær av bomull eller ull, kraftige støvler, lue og arbeidshansker. Kunstfiber smelter lett.
- Begynn tidlig for å utnytte dagslyset! Det kan ta lang tid å få slukket brannen og en bør sette av hele dagen.
- Brenn bare under gunstige værforhold; laber bris er passe vindstyrke.
- Vanligvis brenner man med vinden. Vurderingen av hvilken retning flammene skal gå avhenger også av sviflatens topografi, fuktighet og brangater/naturlige grenser. Det kan være enklere å få lyngheia til å brenne i oppoverbakke. Men vær oppmerksom på at flammene sprer seg mye raskere oppover en bakke enn nedover. Flammene sprer seg også betydelig raskere med vinden enn mot vinden. Det er viktig å ha arealet under full kontroll, f. eks. at det er omringet av snø eller har naturlige eller skapte grenser/brangater. Ved usikkerhet er det bedre å tenne på øverst i terrenget og/eller brenne mot vinden. Det vanligste er likevel å la brannen følge vindretningen.
- Ha godt mannskap og slukkeutstyr (brannvifter, spader med lang skaft, snøskuffer etc.).
- Bruk gassbrenneren/blåselampen til å tenne på flere steder ved siden av hverandre slik at det hurtig danner seg en brannfront. Dette vil gi en mer fullstendig brenning, da den intense varmen fra brannfronten gjør at vegetasjonen tørker noe før den tar fyr.
- Da brannen er startet og brannfronten er skapt slukker man den brannfronten som brenner i feil retning, og følger etter på begge sider for å forhindre at brannfronten får utvikle seg mot sidene.
- Kartavgrensede sviflater kan inneholde en del myrpartier og annet som ikke kan/må svis. Det viktigste er å fornye røsslyng og holde ned gjengroingsarter. Punktsvi der det trengs. Dette gjelder spesielt i kuperte områder med fuktigere søkk mellom lyngtuene.
- Slukk omtrent to timer før det blir mørkt, og bruk tiden på å kontrollere at alt er under kontroll. Det er lettere å se røyk i dagslys.

- Ved slukking; vær bak flammene og slukk brannen fra kilden ved å «slå» på flammekilden slik at ilden kveles. Slukk brannen på bakketoppen. Da mister flammene noe av kraften og er lettere å slukke.
- Tar det fyr i maurtuer vær oppmerksom på at disse kan ulme i dagevis hvis man ikke svir av all vegetasjon/material som kan brenne.

Etter brenning

- Gå aldri fra et område hvor det fortsatt kommer røyk. Forsikre deg om at brannen er godt slukket. Brann i humusen vises ved at det kommer opp litt røyk fra bakken. Disse «underjordiske» brannene kan spres ukontrollert hvis man ikke forsikrer seg om å slukke ved å trampe på bakken.
- Ha nok beredskap ved behov for etterslukking.
- Stedlig politi skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet.
- Brannvesenet skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet.
- Naboer og grunneiere skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet.
- Fjern døde busker og kvister. Døde busker som står igjen etter sviing kan ellers forårsake jurbetennelse som en følge av stikk- og rispskader hos dyr som går på beite i disse områdene. Eventuelle busker og trær som ikke allerede er blitt fjernet før sviing anbefales også fjernet.
- Tegn inn på kart hvilke områder som er brent og når de er brent!
- Svidde felt bør sjekkes for uønsket oppslag av fremmede og problematiske arter og trær 2-4 år etter sviing, og eventuelle oppslag ryddes. Hvis oppslag av trær ikke blir nedbeitet kan en oppjustering av beitetrykket hjelpe.

Spesielle hensyn for Austbømarka

Siden området ikke har blitt svidd før/i nyere tid må man samle erfaring i de første årene om:

- Hvordan sviing fungerer, f.eks. der det er skrint kan det være vanskelig å sette fyr på vegetasjonen og hvorvidt flammene kan gå videre uten å slukne med en gang.
- Hvor raskt røsslyngen og annen vegetasjon regenereres etter sviing.
- Hvor ofte man bør svi samme delflate. Dette er avhengig av røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Antatt syklus ligger mellom hvert 15. og 20. år.
- Etter sviing vil sviflatene ofte bli ekstra populære beiteområder. Beitetrykket på sviflatene kan da bli så hardt at det hindrer regenerering av røsslyngen. Dette kan særlig være et problem ved oppstart av sviing i lynghei med gammel, forvokst lyng, og der tilgangen på røsslyng er begrenset. Det er derfor viktig å følge med på beitetrykket og eventuelt sette inn tiltak som reduserer beitetrykket.